

UNIWERSYTET ZIELONOGÓRSKI

Wydział Nauk Społecznych

Mgr Maja Błaszczyk

**POLITYKA EDUKACYJNA TAJWANU
– MIĘDZY TRADYCJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ**

AUTOREFERAT

Praca doktorska napisana pod naukowym kierunkiem

Dr hab. Inetty Nowosad, prof. UZ

Promotor pomocnicza

Dr Dobrochna Hildebrandt-Wypych (Uniwersytet im.

Adama Mickiewicza)

Recenzenci:

Dr hab. Aleksandra Boroń, prof. UAM (Uniwersytet im.

Adama Mickiewicza)

Prof. zw. dr hab. Mirosław J. Szymański (Akademia

Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej)

Zielona Góra 2020

Spis treści

I. Wstęp.....	3
II. Uzasadnienie wyboru tematu	4
III. Założenia badawcze	8
1. Przedmiot i cele badań.....	8
2. Realizowane funkcje badań na tle pedagogiki porównawczej	9
3. Model badań	10
4. Problemy badawcze	12
5. Metoda i techniki badawcze	12
6. Periodyzacja czasu historycznego	15
7. Dobór źródeł	16
IV. Podsumowanie i wnioski.....	19
V. Bibliografia.....	23

I. Wstęp

Ranga i znaczenie edukacji wydaje się współcześnie niezwykle istotna, gdyż od jakości kształcenia dzieci i młodzieży zależą w dużej mierze losy całych społeczeństw; ich rozwój polityczny, gospodarczy, społeczny oraz kulturowy. Dlatego też kwestie związane z doskonaleniem systemu edukacyjnego stanowią niemal w każdym kraju priorytet jego rządu. Podejmowane przez większość państw interwencje (reformy) mają doprowadzić do wzrostu jakości edukacji przekładającej się na postęp cywilizacyjny. W tej perspektywie analiza historii szkolnictwa ukazuje niesłabnące zainteresowanie szkołą i efektywnym jej funkcjonowaniem, co można uznać za stały element rozwoju tej organizacji¹. Od lat badacze zastanawiają się nad tym, w jaki sposób sprawić, by nauczyciele jak najefektywniej kształcili swoich uczniów, a szkoły w jak najlepszy sposób przygotowywały młode pokolenia do życia w zmieniającej się przyszłości. W tej perspektywie niezwykle istotne wydaje się rozpoznanie możliwości dokonania takiej przemiany w skali całego systemu danego kraju i doprowadzenie do wzrostu jakości i efektywności edukacji.

Warto zauważyć, że badania dotyczące jakości i efektywności edukacji w skali całego systemu są stosunkowo nowym kierunkiem poszukiwań, obejmują ostatnie dwie dekady. Z tego względu niektóre z wysuwanych wniosków mogą budzić kontrowersje i implikują potrzebę dalszych badań². Aktualny kierunek poszukiwań można określić jako potrzebę rozpoznania jakości i efektywności edukacji na poziomie makro – poziomie systemu szkolnego, a nie z pojedynczej szkoły (jako organizacji, czy też jednostki społecznej). Podejście to widoczne jest w poszukiwaniach, które można określić jako „reformę całego systemu”, której zadaniem ma być polepszenie jakości wszystkich istniejących szkół w dystrykcie, stanie, prowincji lub kraju³. W nurt ten wpisują się choćby badania PISA⁴, TIMSS⁵, czy PIRLS⁶ oraz konkluzje ekspertów takich jak: Michael Fullan⁷, Ruth C. Calman⁸,

¹ Por. I. Nowosad, *Perspektywy rozwoju szkoły. Szkice z teorii szkoły*, IBE, Warszawa 2003.

² I. Nowosad, *Rozwój i główne nurty badań efektywności szkoły*, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 46.

³ I. Nowosad, *Uwarunkowania rozwoju szkoły*, [w:] *Z myślą o przyszłości*, J. M. Madaliński-Michalak, N. Piłula (red.), Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018; I. Nowosad, *Kultura szkoły w rozwoju szkoły*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019, s. 25-36.

⁴ PISA (*Programme for International Student Assessment* - Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów, organizowane przez OECD) za: IBE, *Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA)*, <http://www.ibe.edu.pl/pl/projektymiedzynarodowe/pisa> [dostęp: 22.04.2017]; Por. B. Śliwerski, *Edukacja (w) polityce. Polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 561-577; E. Potulicka, *Dwa paradygmaty myślenia o edukacji i jej reformach: pedagogiczny i globalny-neoliberalny*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 103-111.

⁵ TIMSS (*Trends in International Mathematics and Science Study* - Międzynarodowe Badanie Wyników Nauczania) badania organizowane przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Mierzenia Osiągnięć Szkolnych – *International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)* za: IBE, *Międzynarodowe*

Lawrence W. Lezotte i Kathleen McKee Snyder⁹, Alan M. Blankstein¹⁰, Frank Siccone¹¹, Elena Aguilar¹², Mona Mourshed, Chinezi Chijioke oraz Michael Barber¹³. Stawiane przez uczonych wnioski z badań uzasadniają, że odpowiednie przeobrażenia wprowadzane w skali systemu mogą prowadzić do społecznej i globalnej produktywności; dobrobytu zarówno indywidualnego jak i społecznego. Kieruje to uwagę na politykę edukacyjną i wprowadzane reformy, zwłaszcza krajów, których uczniowie w ostatnich dwóch dekadach odnoszą sukcesy, a ich osiągnięcia szkolne plasują się w czołówkach rankingów międzynarodowych badań¹⁴, takich jak TIMSS, PIRLS oraz PISA.

II. Uzasadnienie wyboru tematu

Zainteresowanie badaczy naszego kraju problematyką Tajwanu jest dobrze widoczne oraz udokumentowane w obszarze takich dyscyplin naukowych jak historia, nauki o polityce i administracji czy ekonomii i finansów, jednakże pole badań edukacyjnych wydaje się zaniedbane. Brakuje bowiem publikacji zwartych, które analizowałyby jakiegokolwiek aspektu edukacji Tajwanu. Poza pojedynczymi artykułami, jest to w dalszym ciągu otwarte pole analiz naukowych¹⁵. Można zatem przyjąć, że sformułowany temat „Polityka edukacyjna Tajwanu – między tradycją a nowoczesnością”, stanowi na gruncie polskim opracowanie

Badanie Wyników Nauczania Matematyki i Nauk Przyrodniczych (TIMSS), <http://www.ibe.edu.pl/pl/projekty-miedzynarodowe/timss-2015> [dostęp: 22.04.2017].

⁶ PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study* - Międzynarodowe Badanie Postępów Biegłości w Czytaniu) badania czwartoklasistów organizowane przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Mierzenia Osiągnięć Szkolnych – *International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)* za: IBE, *Międzynarodowe Badanie Postępów Biegłości w Czytaniu (PIRLS)*, <http://www.ibe.edu.pl/pl/projekty-miedzynarodowe/pirls-2016> [dostęp: 22.04.2017].

⁷ M. Fullan, *Choosing the wrong drivers for whole system reform*, “Centre for Strategic Education”, Seminar Series Paper, 2011, nr 204.

⁸ R. C. Calman, *Exploring the Underlying Traits of High-Performing Schools*, Queen's Printer for Ontario, Toronto 2010.

⁹ L. W. Lezotte, K. McKee Snyder, *What Effective Schools Do - Build and sustain an ideal school culture*, Solution Tree, Bloomington 2010.

¹⁰ A. M. Blankstein, *Failure Is Not an Option: 6 Principles That Advance Student Achievement in Highly Effective Schools*, Corwin Press, Thousand Oaks 2012.

¹¹ F. Siccone, *Essential Skills for Effective School Leadership*, Pearson, San Francisco 2012.

¹² E. Aguilar, *The Art of Coaching: Effective Strategies for School Transformation*, Jossey Bass, San Francisco 2013.

¹³ M. Mourshed, C. Chijioke, M. Barber, *How the world's most improved school systems keep getting better*, McKinsey & Company, London 2010, s. 6.

¹⁴ I. Nowosad, *Rozwój i główne nurty badań...*, op. cit., Por. A. Boroń, *Edukacja przedszkolna w Japonii – kontekst kulturowy*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2011, nr 1 (13).

¹⁵ I. Nowosad, M. Błaszczuk, *Kształtowanie tajwańskiej tożsamości narodowej w polityce edukacyjnej Tajwanu*, „Edukacja Międzykulturowa” 2020, nr 1 (20); I. Nowosad, *Procesy demokratyzacji i tajwanizacji. O roli edukacji w kształtowaniu tajwańskiej tożsamości narodowej*, „Studia z Teorii Wychowania” 2018, t. IX, nr 1 (22); I. Nowosad, *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania demokratyzacji edukacji na Tajwanie*, „Kultura-Społeczeństwo-Edukacja” 2018, nr 2 (14); J. Sokolnicki, *Neo-liberalne reformy szkolnictwa wyższego na Tajwanie – w kleszczach*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2016, nr 4 (242).

pionierskie. Znaczenie analiz procesów edukacyjnych na Tajwanie wydaje się również szczególnie wartościowe z kilku innych względów, na które składają się wybrane zjawiska.

1. Wieloletni konflikt z Chińską Republiką Ludową oraz niejednoznaczny status Tajwanu na arenie międzynarodowej. nierozwiązany problem politycznego konfliktu pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Tajwanem trwa od 1949 roku. Temat uznawalności Tajwanu jako suwerennego państwa pozostaje aktualnie kwestią sporną i coraz mniejsza liczba krajów uznają go za niezależne państwo. Obecnie jest to piętnaście państw na całym świecie¹⁶. Większość krajów nie utrzymuje oficjalnych stosunków dyplomatycznych z Tajwanem, a jedynie państwa uznające niepodległość Tajwanu używają oficjalnej nazwy państwa – Republika Chińska¹⁷. Proces utraty uznawalności międzynarodowej wiązał się z utratą zajmowania miejsca w strukturach Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1971 roku, które przejęły Chiny i zaczęły reprezentować również Tajwan. Choć Tajwan nie jest powszechnie uznawany na arenie międzynarodowej, to odgrywa rolę w kształtowaniu polityki międzynarodowej Stanów Zjednoczonych czy Chin¹⁸. Według Georga Jellinka i jego klasycznej koncepcji państwa, Republika Chińska spełnia podstawowe warunki, by uznać ją za państwo¹⁹. Niemniej jednak w obecnych czasach istotne znaczenie przywiązuje się również do uznawalności międzynarodowej, którą Tajwan jako Republika Chińska utracił. W związku z powyższym nie można mówić o całkowitej i nieograniczonej zdolności utrzymywania relacji międzynarodowych przez Republikę Chińską²⁰. Jest to również problem polityki wewnętrznej, bowiem stosunek dwóch głównych partii na Tajwanie - Kuomintang (KMT) oraz Demokratycznej Partii Postępowej (DPP) w obszarze suwerenności Tajwanu jest odmienny. Pierwsza partia dąży do zbliżenia relacji z Chinami, druga ukierunkowana jest na niezależność.

¹⁶ Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan), *Diplomatic Allies*, <https://www.mofa.gov.tw/en/AlliesIndex.aspx?n=DF6F8F246049F8D6&sms=A76B7230ADF29736> [dostęp: 10.10.2020].

¹⁷ Encyklopedia PWN, *Tajwan*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Tajwan;4169159.html> [dostęp: 10.02.2019].

¹⁸ J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny i przedstawicielski Tajwanu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2015, s. 131.

¹⁹ Warunkami tymi są: suwerenna władza, oddzielne i suwerenne terytorium oraz ludność będąca pod kontrolą władzy za: P. Łukasiewicz, *Republika Chińska na Tajwanie – pytanie o status prawnomiędzynarodowy*, [w:] *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, K. Zeidler (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 173.

²⁰ Ibidem.

2. Szybki rozwój i wzrost gospodarczy (jeden z tygrysów azjatyckich), powiązany ze zmianami w edukacji. Tajwan jest jednym z lepiej rozwijających się gospodarczo obszarów w Azji Wschodniej. Osiągnął sukces ekonomiczny w szybkim tempie uzyskując miano azjatyckiego tygrysa²¹. Pomiędzy latami 60. a 90. XX wieku gospodarka Tajwanu podobnie jak Korei Południowej, Singapuru oraz Hong Kongu zanotowała przyspieszenie wzrostu gospodarczego. W latach 60. XX wieku Tajwan wypracował średnią roczną stopę wzrostu gospodarczego w wysokości 9%, w latach 70. 10.1%, a w latach 80. 7.7%²². Tajwan uznawany jest także za kraj, w którym występuje niski poziom nierówności społecznych²³. Potwierdza to współczynnik Giniego, który jest wskaźnikiem nierówności społecznej i dla Tajwanu wynosi 33.6 (2014) (porównując z Chinami 46.9 (2014), Japonią 37.9 (2011), Singapurem 46.4 (2014), Hong Kongiem 53.7 (2011))²⁴. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego widoczny jest również w analizach zamożności jego obywateli, analizowanej przez pryzmat liczby posiadanych aut, lodówek, domów czy telefonów, który na Tajwanie jest zbliżona bardziej do standardów zachodnioeuropejskich niż azjatyckich²⁵. Tajwan jest również znany ze światowej klasy produktów wysokiej jakości i takich marek jak: HTC, Acer, Asus, Giant czy Merida²⁶. Warto odnotowania jest powiązanie rozwoju gospodarczego na Tajwanie z inwestycjami w edukację z uwzględnieniem zasady, iż to „wzrost gospodarczy implikuje demokrację i otwieranie się społeczeństwa poprzez uruchamianie bezpośredniej zależności: urbanizacja → zmniejszenie analfabetyzmu → wzrost swobody wypowiedzi mediów → partycypacja społeczeństwa w procesach politycznych”²⁷. Kierunek ten zwraca zatem pilną uwagę na inwestycje w kapitał ludzki, które na Tajwanie

²¹ Encyklopedia PWN, *azjatyckie tygrysy*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/azjatyckie-tygrysy;3872880.html> [10.03.2020].

²² Council for Economic Planning and Development, Executive Yuan, Economic Development, R.O.C. (Taiwan), Council for Economic Planning and Development, Taipei, R.O.C. (Taiwan), Taipei 2010, s. 14-15.

²³ Związane jest to z tym, iż dochody szybciej rosły w biedniejszych gospodarstwach domowych, co doprowadziło do wyrównania poziomu z bardziej zamożnymi, za: T. Cukiernik, *Azjatyckie tygrysy*, <http://tomaszcukiernik.pl/artykuly/artykulywolnorynkowe/azjatyckie-tygrysy/> [dostęp: 22.04.2017].

²⁴ Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html> [dostęp: 22.04.2017].

²⁵ T. Cukiernik, *Azjatyckie...*, op.cit.

²⁶ Interbrand, *Best Taiwan Global Brands 2019*, <https://www.interbrand.com/newsroom/2019-best-taiwan-global-brands-revealed-brands-health-technology-see-strong-growth/> [dostęp: 16.10.2020].

²⁷ I. Nowosad, *Procesy demokratyzacji i...*, op. cit., s. 167.

realizowane są na zupełnie innych warunkach, niż ma to miejsce w krajach Zachodu.

3. System edukacyjny Tajwanu należy do czołówki systemów światowej klasy. Uczniowie Tajwanu zajmują czołowe miejsca w międzynarodowych badaniach, takich jak TIMSS i PIRLS. W badaniu TIMSS Tajwan bierze udział od 1999 roku (ośmioklasiści, od 2003 roku czteroklasiści) i zajmuje wyniki w pierwszej dziesiątce. Przykładowo w matematyce są to: 2007 miejsce 3 (czteroklasiści), 2007 miejsce 1 (ośmioklasiści). W naukach ścisłych: 2003 i 2007 miejsce 2 (czteroklasiści), 2003, 2007 i 2011 miejsce 2 (ośmioklasiści)²⁸. W badaniu PIRLS Tajwan partycypuje od 2006 roku, a w 2011 zajął miejsce 9²⁹. Również w badaniu PISA, w których Tajwan uczestniczy od 2006 roku, zajmuje pozycje w pierwszej dziesiątce. Szczególnie wysoko oceniane są osiągnięcia uczniów w matematyce i są to odpowiednio: 2006 miejsce 1, 2009 miejsce 5, 2012 miejsce 4, 2015 miejsce 4, 2018 miejsce 5³⁰. Efekty uzyskiwane przez Tajwańczyków, jak również analiza procesów do tego prowadzących w ramach systemu edukacyjnego, pozwala uznać system edukacyjny Tajwanu za jeden z wysoce efektywnych systemów na świecie³¹.

Przyjęcie w badaniu założenia o istotności wymienionych trzech kluczowych aspektów, eksponuje w nich znaczenie polityki edukacyjnej³², która doprowadziła

²⁸ Ministry of Education, *Education in Taiwan 2011/2012*, Minister of Education, Taipei 2011, s. 49; Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2015/2016*, Minister of Education, Taipei 2015, s. 61; M. O. Martin, I. V. S. Mullis, E. J. Gonzalez, S. J. Chrostowski, *TIMSS 2003 International Science Report*, TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College, Boston 2004, https://timss.bc.edu/PDF/t03_download/T03INTLSCRPT.pdf [dostęp: 22.04.2017]; National Center for Education Statistics, *TIMSS 2003 Tables*, <https://nces.ed.gov/timss/TIMSS03Tables.asp?Quest=1&Figure=2> [dostęp: 19.04.2017]; National Center for Education Statistics, *TIMSS 2003 Tables*, <https://nces.ed.gov/timss/timss03tables.asp?figure=6&Quest=6> [dostęp: 19.04.2017].

²⁹ V.S. Mullis, Michael O. Martin, Pierre Foy, and Kathleen T. Drucker, *PIRLS 2011 International Results in Reading*, TIMSS&PIRLS International Study Center Lynch School of Education, Boston College Chestnut Hill, MA 2012, s. 6.

³⁰ Ministry of Education, *Education in Taiwan 2010/2011*, Minister of Education, Taipei 2010, s. 49; Ministry of Education, *Education in Taiwan 2011/2012*, Minister of Education, Taipei 2011, s. 49; Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2015/2016*, Minister of Education, Taipei 2015, s. 61; Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2018/2019*, Minister of Education, Taipei 2018, s. 65; OECD, *PISA 2018 Results. Combined Executive Summaries Volume I, II & III*, 2019, s. 18.

³¹ Por. M. Mourshed, C. Chijioke, M. Barber, *How the world's...*, op. cit., s. 6-8; A. Schleicher, *Edukacja światowej klasy. Jak kształtować systemy szkolne na miarę XXI wieku*, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 2019.

³² Politykę edukacyjną rozumiem dwojako: 1. jako dyscyplinę naukową 2. jako praktykę. Celem polityki edukacyjnej jako dyscypliny naukowej, jest zniwelowanie nierówności edukacyjnych. Pojęcie to można zdefiniować jako „różny dostęp jednostek lub całych grup społecznych do dóbr o charakterze edukacyjnym”. Działania polityki edukacyjnej mają doprowadzić do wyrównania szans na zdobycie wykształcenia osobom

do ukształtowania na Tajwanie wysoce efektywnego systemu edukacyjnego, w dodatku w tak trudnych uwarunkowaniach kontekstowych (konflikty wewnętrzne oraz na linii Pekin-Tajpej-Waszyngton). Można przyjąć założenie, iż osiągnięcia państw będących w ocenie ekspertów na szczycie edukacyjnego sukcesu budzą ogólne zainteresowanie i zwracają uwagę na uwarunkowania ku temu prowadzące. Warto w tym miejscu dodać, że analizy polityki edukacyjnej Tajwanu muszą być rozważane z uwzględnieniem szerokiego kontekstu uwarunkowań. Na znaczenie takiego podejścia w badaniach porównawczych zwracali już uwagę klasycy, jak: Michael Sadler³³, Izaak Kandel³⁴, Nikolas Hans³⁵ czy George Bereday³⁶. Ich założenia nie straciły na aktualności i nabrały szczególnego znaczenia współcześnie. Przypominają o uwzględnieniu uwarunkowań kontekstowych danego kraju w kreowaniu polityki edukacyjnej i ewentualnego przyjmowania rozwiązań z innych krajów. W przypadku Tajwanu szczególnego znaczenia nabiera zakorzenienie społeczeństwa w kulturze chińskiej, znaczenie konfucjanizmu, taoizmu, buddyzmu, ale też lokalnych wartości ludności tubylczej.

III. Założenia badawcze

1. Przedmiot i cele badań

Przedmiotem badań jest polityka edukacyjna Tajwanu uchwycona w wymiarze zmiany, czyli przejścia od tradycji do nowoczesności, w obszarze zmian politycznych i edukacyjno-społecznych. To kieruje uwagę na zmiany w polityce edukacyjnej i na skutek polityki edukacyjnej, to znaczy: zmiany zaobserwowane w polityce edukacyjnej Tajwanu oraz zmiany zaobserwowane na skutek prowadzonej polityki edukacyjnej w wymiarze edukacyjnym i społecznym.

Przedmiot badań osadzony został w pedagogice porównawczej. Dotyczy polityki edukacyjnej Tajwanu w wyznaczonych ramach czasowych, z uwzględnieniem uwarunkowań

dotkniętych ubóstwem oraz wykluczonych. Polityka edukacyjna jest dyscypliną szczegółową polityki społecznej, w związku z czym jej zamierzenia są kompatybilne z celami polityki społecznej. Polityka edukacyjna może być również rozpatrywana jako praktyka, czyli czynności podejmowane w realiach społeczno-polityczno-gospodarczych. Przystępując do badań zmian w polityce edukacyjnej Tajwanu, przyjmuję rozumienie polityki edukacyjnej jako praktyki za: R. Dolata, *Szkola – segregacje – nierówności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 15 za: P. Grzywna, J. Lustig, M. Mitreğa, N. Stępień-Lampa, B. Zasępa, *Wybrane problemy polityki społecznej*, Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, Katowice 2016, s. 11; W. Walkowska, *Edukacja*, [w:] *Polityka społeczna. Zarys wykładu wybranych problemów*, L. Frąckiewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2002, s. 216 za: Ibidem, s. 9-10.

³³ M. Sadler, *Study of Foreign Systems of Education*, Surrey Advertiser office, Guildford, 1900.

³⁴ I. Kandel, *Comparative Education*, Houghton Mifflin Company, Boston, MA 1933.

³⁵ N. Hans, *Comparative Education: A Study of Educational Factors and Traditions*, Routledge & K. Paul, 1958.

³⁶ G. Z. F. Bereday, *Comparative Method in Education*, Holt, Rinehart and Winston Inc., New York NY 1964.

społecznych, ekonomicznych, politycznych i kulturowych, przyczyniających się do zmian w prowadzonej polityce edukacyjnej. Takie spektrum analizy dotyczy podstaw instytucjonalno-prawnych edukacji. Kieruje uwagę na politykę edukacyjną, która swoim zakresem obejmuje strukturę i organizację systemu edukacyjnego Tajwanu, reformy dokonywane w programie nauczania czy kształceniu nauczycieli.

Badacze zwracają uwagę na istotność gromadzenia, kategoryzowania oraz analizowania danych na temat systemów edukacyjnych w różnych państwach, stanowiące główny cel badań komparatystycznych³⁷, dlatego w pracy przyjęto za zasadniczy cel poznanie i analizę zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, prowadzących do ukształtowania wysoce efektywnego systemu edukacyjnego. H. J. Noah i M. A. Eckstein wyróżniają cztery cele badań porównawczych, które w prezentowanej pracy zorientowanej na zmiany polityki edukacyjnej Tajwanu przedstawiają się następująco: opis systemów edukacyjnych, procesów oraz rezultatów – poznanie i analiza systemu edukacyjnego Tajwanu oraz procesów edukacyjnych stanowiących o rezultatach wdrożeniowych w postaci zmian formalno-prawnych w obszarze edukacji; wspomaganie rozwoju instytucji oraz praktyki edukacyjnej – wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań i reform oraz inspirowanie się i zaadaptowanie rozwiązań przyjętych przez inne państwa, by zlikwidować czy też zmniejszyć problemy w obszarze tajwańskiej edukacji; podkreślenie relacji między edukacją a społeczeństwem – poznanie i analiza szerokiego kontekstu uwarunkowań stanowiących o dynamice systemu edukacyjnego Tajwanu; ustanowienie ogólnych zasad związanych z edukacją, mogących być prawdziwymi w więcej niż jednym państwie – opracowanie wytycznych (doświadczeń i mechanizmów/procesów) jako możliwych do adaptacji przez inne kraje³⁸.

2. Realizowane funkcje badań na tle pedagogiki porównawczej

Poznanie i analiza zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, prowadzących do ukształtowania wysoce efektywnego systemu edukacyjnego wpisuje się w strukturę badań porównawczych, która zgodnie z założeniami metodologicznymi pełni kilka podstawowych funkcji. W niniejszym badaniu przyjęto podział zaprezentowany przez

³⁷ T. Gmerek, *Badania edukacji z perspektywy pedagogiki porównawczej – kilka uwag teoretycznych*, „Jakościowe badania pedagogiczne” 2016, nr 1 (1), s. 15.

³⁸ H. J. Noah, M. A. Eckstein, *Secondary School Examinations: International Perspectives on Policies and Practice*, Yale University Press, New Haven 1993 za: P. Mugo, C. C. Wolhuter, *Definition and Purpose of Comparative Education*, [w:] *A Student's Textbook in Comparative Education*, C. C. Wolhuter, I. Kamere, K. Biraimah (red.), Platinum Press, Potchefstroom 2013, s. 5.

Tadeusza Wilocha. Wymienia on trzy funkcje pedagogiki porównawczej: integracyjną, wartościowania różnych rozwiązań oświatowych oraz inspiracyjną (Tab. 1)³⁹.

Tabela 1. Obszar analiz a funkcje pedagogiki porównawczej

Funkcja pedagogiki porównawczej	Obszar analiz w badaniu
Integracyjna	poznanie i analiza zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, uwzględniając kontekst społeczny, historyczny, polityczny i ekonomiczny
Wartościowania różnych rozwiązań oświatowych	selekcja i analiza uznanych za najbardziej kluczowe przeprowadzonych zmian w polityce edukacyjnej
Inspiracyjna	zdobyta praktyka oraz szansa na jej wykorzystanie w tworzeniu polityki edukacyjnej

Źródło: opracowanie własne

3. Model badań

Przyjęty w badaniu model⁴⁰ kieruje uwagę na poznanie i analizę zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, prowadzących do ukształtowania wysoce efektywnego systemu edukacyjnego, który dokonał się w określonych warunkach społecznych, historycznych, religijnych, filozoficznych, kulturowych, politycznych oraz ekonomicznych.

Za podstawę teoretyczną badań przyjęto za Talcottem Parsonsem paradygmat zmiany ewolucyjnej (*A Paradigm of Evolutionary Change*)⁴¹. W ujęciu Parsonsa społeczeństwo jest systemem wspólnych koneksji i korelacji osadzonych w ramach określonego systemu. System stara się osiągnąć równowagę, a do zmian dochodzi, gdy równowaga jest osłabiona lub zaburzona. W efekcie system dąży do odzyskania równowagi tworząc nową - zrównoważoną wobec czynnika zakłócającego, wartość i osiągnięta zostaje nowa równowaga. Z tej

³⁹ Funkcja integracyjna związana jest z potrzebą szerokiego postrzegania zjawisk wychowawczych oraz wykraczaniem przez badacza poza obszar pedagogiki, poprzez nawiązywanie kontaktów i posługiwanie się wynikami pracy przez specjalistów z innych dziedzin. Funkcja wartościowania różnych rozwiązań oświatowych wiąże się z przypisywaniem znaczeń oraz ocen zjawiskom, biorąc pod uwagę ich rolę i ważność w obszarze prowadzonych badań. Funkcja inspiracyjna stanowi efekt wielostronnych analiz wartościujących i ukazuje różne możliwości ulepszenia systemu kształcenia za: T. Wiloch, *Wprowadzenie do pedagogiki porównawczej*, Warszawa 1970, s. 191-192 za: M. Pęcherski, *Pedagogika Porównawcza*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykała (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 564.

⁴⁰ „model (łac. *modulus* – miara), to podobizna rzeczywistości możliwej i od nas zależnej”. W nauce kategoria ta stanowi układ elementów, przedstawiający konkretny rodzaj rozważań, który przedstawić ma występujące relacje i podobieństwa między stworzonym układem (modelem) a bardziej skomplikowaną rzeczywistością (lub jej odpowiednimi elementami), którą badacz chce poznać. Model pełni szczegółowe funkcje: deskrypcji, objaśnienia i zrozumienie faktów, dokonywania pomiarów oraz prognoz za: W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1981, s. 172; W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 127, Por. I. Nowosad, *Nauczyciel - wychowawca czasu polskich przełomów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 42.

⁴¹ T. Parsons, *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 1966.

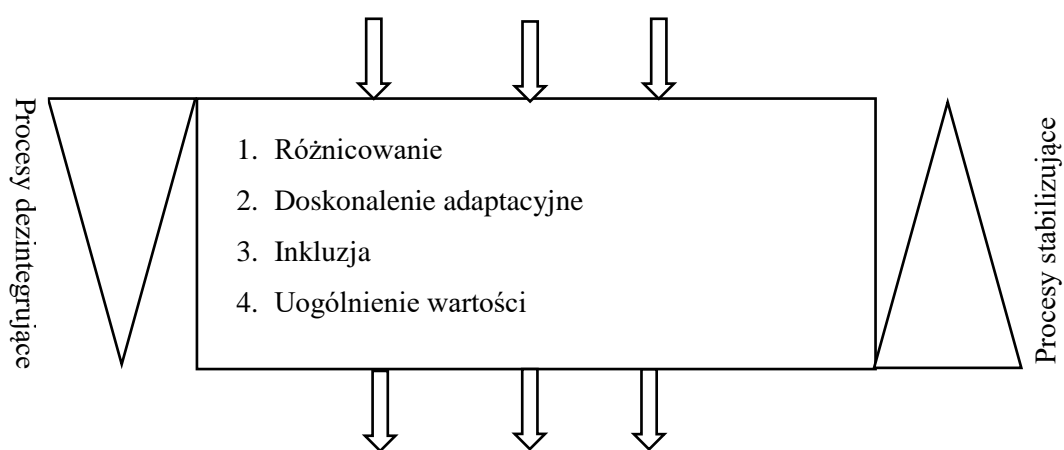
perspektywy czynnik zmiany prowadzi do ponownej stabilizacji systemu⁴². Parsons wyróżnia cztery podstawowe mechanizmy ewolucji, którymi są: różnicowanie (polega na pojawianiu się nowych podsystemów różnych pod względem struktury i pełnionych funkcji), doskonalenie adaptacyjne (polega na zwiększeniu zdolności adaptacyjnej podsystemów, by mogły one jeszcze efektywniej wykonywać swoje funkcje), inkluzja (polega na przyjęciu nowych podsystemów do społeczeństwa, co prowadzi do spójnego funkcjonowania systemu) oraz uogólnienie wartości (schemat wartości musi być sformułowany na wyższym poziomie ogólności, by uzasadniać nowy zakres celów i funkcji poszczególnych elementów systemu)⁴³.

W przyjętym modelu badań ujęto system powiązań zachodzących cyklicznie, w zależności od pojawienia się czynnika zmiany (Schemat 1). Opracowany model badań stanowi wyjaśnienie badanych zjawisk będących elementem określonej rzeczywistości. W analizie uwzględniono zjawiska różnicowania, doskonalenia adaptacyjnego, inkluzji i uogólnienia wartości, co w poniższej pracy stanowi przyjęty obraz polityki edukacyjnej Tajwanu we wskazanych jej okresach.

Schemat 1. Model badań zmiany społecznej według paradygmatu zmiany ewolucyjnej Talcotta

Parsonsa (*A Paradigm of Evolutionary Change*)

Czynniki zmiany

Osiągnięcie nowej równowagi

Źródło: opracowanie własne.

⁴² N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001, s. 342.

⁴³ A. K. Paluch nazywa powyższe procesy dyferencjacją, adaptacyjnym wzrostem, inkluzją oraz generalizacją wartości za: A. K. Paluch, *Konflikt, modernizacja i zmiana społeczna. Analiza i krytyka teorii funkcjonalnej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 236, Patrz: T. Parsons, *The System of Modern Societies*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1971, s.26-27; P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 123.

W poznaniu i analizie zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, prowadzących do ukształtowania wysoce efektywnego systemu edukacyjnego, istotne zatem jest poddanie szczegółowej analizie procesów zachodzących w czterech okresach rozwoju polityki edukacyjnej, który jest wyznaczony zmianami politycznymi; czynników zmiany oraz zachodzących procesów zarówno blokujących proces przemian (procesy dezintegrujące) jak i wspierających (procesy stabilizujące) oraz prowadzących do zmiany rozumianej jako osiągnięcia nowej równowagi. W przypadku polityki edukacyjnej Tajwanu dokonane zostało to poprzez przejście od różnicowania, przez doskonalenie adaptacyjne, inkluzję do uogólnienia wartości.

4. Problemy badawcze

Przyjęty kierunek poszukiwań naukowych doprowadził do sformułowania pytań badawczych, które sprowadzono do określenia problemów głównych i problemów szczegółowych:

1. Jakim zmianom podlegała polityka edukacyjna Tajwanu?
 - 1.1. Jakie okresy i etapy kształtowania polityki edukacyjnej możemy wyróżnić na Tajwanie?
 - 1.2. Jakie procesy stabilizujące wewnętrzne i zewnętrzne kształtowały politykę edukacyjną Tajwanu?
 - 1.3. Jakie procesy dezintegrujące wewnętrzne i zewnętrzne kształtowały politykę edukacyjną Tajwanu?
2. Jak kształtowały się zmiany w obszarze edukacyjno-społecznym Tajwanu na skutek polityki edukacyjnej?
 - 2.1. Jakie zmiany organizacji i struktury systemu edukacyjnego Tajwanu miały wzmocnić proces interwencji politycznych w obszarze edukacji?
 - 2.2. Jak zmiany w polityce edukacyjnej Tajwanu odzwierciedlone zostały w tajwańskich programach nauczania?
 - 2.3. Jakie zmiany w polityce edukacyjnej odzwierciedlone zostały w strategii kształcenia nauczycieli i wizji zawodu nauczycielskiego?

5. Metoda i techniki badawcze

Za metodę badań przyjęto monografię pedagogiczną. Monografię można uznać za „metodę badań której przedmiotem są instytucje wychowawcze w rozumieniu placówki lub instytucjonalne formy działalności wychowawczej, prowadzącą do gruntownego

rozpoznania struktury instytucji, zasad i efektywności działań wychowawczych oraz opracowania koncepcji ulepszeń i prognoz rozwojowych”⁴⁴. Wiesław W. Szczęsny poszerza tę kategorię twierdząc, iż monografia pedagogiczna jest jakościowym typem badań terenowych, a w monografii przedmiot stanowi konkretna instytucja, osoba lub zagadnienie⁴⁵. Monografia to „praca naukowa poświęcona wyczerpującemu opracowaniu jednego zagadnienia, tematu, twórczości jednej osoby itp.”⁴⁶. Monografia jako metoda badań pedagogicznych ma swoje uzasadnienie w obrębie „który za przedmiot swoich dociekań teoretycznych i działań praktycznych określa wychowanie człowieka, jego rozwój, w kontekście szerokich jego środowiskowych uwarunkowań, ze szczególnym uwzględnieniem kultury jako kontekstu osobowego i dziejowego. Zatem badania są wówczas zorientowane na poznawanie i odkrywanie tego kontekstu poprzez opis i rozumienie”⁴⁷.

Metoda monograficzna może być realizowana przy użyciu różnych technik. W zaplanowanych badaniach przyjęto za podstawową technikę analizy dokumentów, która „służy do gromadzenia wstępnych, opisowych, a także ilościowych informacji o badanej instytucji czy zjawisku wychowawczym”⁴⁸. Dokumentami nie są wyłącznie materiały drukowane, ale również prace ręczne, rzeźby, zdjęcia czy nagrania⁴⁹, ponieważ te szeroko pojmowane dokumenty „mogą być postrzegane jako kulturowe artefakty produkowane przez członków wspólnot edukacyjnych w celu komunikowania znaczących treści”⁵⁰.

Poznanie i analiza zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu, prowadzących do ukształtowania wysoce efektywnego systemu edukacyjnego wpisuje się w metodologię jakościowych badań pedagogicznych⁵¹. Wyróżnić można podejście badaczy, którzy stawiają znak równości pomiędzy badaniami jakościowymi a edukacyjnymi⁵². Sądzą,

⁴⁴ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 46.

⁴⁵ W. Szczęsny, *Metodyka badań pedagogicznych i pisanie prac dyplomowanych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008, s. 27.

⁴⁶ E. Sobol (red.), *Słownik wyrazów obcych pwn*, PWN, Warszawa 2002, s. 739.

⁴⁷ B. Turlejska, *Monografia pedagogiczna i studium przypadku*, [w:] *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, S. Palka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998, s. 78.

⁴⁸ Ibidem, s. 98.

⁴⁹ A. W. Maszke, *Metody i technik badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, s. 251.

⁵⁰ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia, metodyka, ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, s. 217.

⁵¹ W obszarze badań pedagogicznych dotyczących poznania procesów edukacyjnych oraz wychowawczych w kontekście instytucjonalnym i społecznym, wyodrębniły się cztery dominujące nurty badawcze: badania hermeneutyczne, badania w działaniu, badania ilościowe oraz badania jakościowe za: H. H. Krüger, *Metody badań w pedagogice*, GWP, Gdańsk 2007, s. 141.

⁵² E. Terhart, *Entwicklung und Situation der qualitativen Forschungsansatzes in der Erziehungswissenschaft*, [w:] *Handbuch Qualitative Forschungsmethoden in der Erziehungswissenschaft*, B. Friebertshäuser, A. Prengel

iż badania jakościowe w pedagogice poza jakościowym podejściem demonstrują humanistyczny wymiar nowoczesnego myślenia oraz działania pedagogicznego⁵³.

Prowadzone badania wpisują się w interdyscyplinarny obszar pedagogiki porównawczej. Przyjęty przedmiot badań jest ulokowany w obrębie rozważań pedagogicznych i stanowi o posłużeniu się w analizie wiedzy z odpowiednich dyscyplin. Podstawę interpretacji wyników stanowić będzie nawiązanie do opracowań naukowych z pogranicza nauk pedagogicznych oraz takich dyscyplin jak historia, nauki socjologiczne, nauki prawne, ekonomia i finanse, nauki o polityce i administracji czy nauki o kulturze i religii⁵⁴. Związane jest to z możliwością wielopłaszczyznowego badania rzeczywistości edukacyjnej, uwzględniając jej uwarunkowania, co podkreśla Bogusław Śliwerski, iż „komparatystyka może dać badaczowi lepszą optykę, włączyć go w szerszy krąg i kontekst kulturowy, zmuszając go do analizowania odmiennych „kodów kulturowych” i stałego oscylowania między wewnętrznym a zewnętrznym punktem ich widzenia”⁵⁵. Ryszard Pachociński akcentuje również potrzebę analizy zarówno struktur i praktyk edukacyjnych, ale potrzebne jest uwzględnienie kultury czy systemu społecznego, ponieważ edukacja stanowi jej element. W badaniach z pedagogiki porównawczej istotne jest więc pozyskanie wiarygodnych informacji dotyczących analizowanego zjawiska oraz wiedza na temat wpływających na nie uwarunkowań oraz zdolność odnajdywania i wyjaśniania reguł jego operowania⁵⁶, które w przypadku rozprawy dotyczącej polityki edukacyjnej nie są statyczne, lecz podlegają nieustannym zmianom.

W badaniach pedagogicznych nie występuje homogeniczny podział dokumentów na podstawie powszechnie ustanowionej klasyfikacji. Różni autorzy dokonują klasyfikacji w oparciu o poszczególne kategorie, takie jak cechy formalne czy cele, jakim odpowiedni dokument ma służyć. W badaniach wykorzystane będą dokumenty pierwotne oraz wtórne. Pierwszą kategorię, dokumenty pierwotne, stanowią materiały stworzone po raz pierwszy, wymagające opracowania, uporządkowania oraz interpretacji. Do grupy tej można zaliczyć: źródła archiwalne (w tym dokumenty władz edukacyjnych); źródłowe materiały drukowane

(red.), Juventa Verlag, Weinheim-München 1997, s. 37 za: D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne...*, op. cit., s. 124.

⁵³ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 357.

⁵⁴ Podział na podstawie: Konstytucja dla nauki, *Zależności między nową klasyfikacją dziedzin i dyscyplin a wcześniej obowiązującym wykazem i systematyką OECD*, <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2018/09/nowy-podzia-dyscyplin-tabela.pdf> [dostęp: 15.03.2020].

⁵⁵ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Impuls, Kraków 2004, s. 20.

⁵⁶ R. Pachociński, *Pedagogika porównawcza*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 33.

(w tym dane statystyczne i liczbowe); źródła prawa (takie jak konstytucje i ustawy) oraz bieżące dokumenty związane z funkcjonowaniem i rozwojem polityki edukacyjnej Tajwanu (takie jak raporty i sprawozdania), które mogą być użyte do badań. Drugą kategorię stanowią dokumenty wtórne, istniejące w efekcie wcześniejszej pracy innych badaczy. Są to opracowania (nazywane również literaturą), które dzielą się na druki zwarte, tj. książki (m. in.: monografie, encyklopedie, podręczniki) oraz artykuły (rozprawy, które występują przeważnie w wydawnictwach ciągłych)⁵⁷.

Badanie dokumentów rzadko występuje jako samodzielna oraz wystarczająca technika. Z tego względu wsparta zostanie ona analizą treści. Technika ta w literaturze metodologicznej jest postrzegana czasami jako jedna z technik analizy dokumentów⁵⁸, natomiast inni klasyfikują ją jako technikę badań pedagogicznych⁵⁹. Jak podają Pilch i Bauman kategoria ta stanowi technikę badawczą, której celem jest obiektywna, regularna oraz ilościowa deskrypcja publicznych treści przekazów informacyjnych⁶⁰. Za tymi autorami uznaję więc analizę treści za technikę badawczą.

6. Periodyzacja czasu historycznego

Z analizą przemian na tle czasu historycznego wiąże się konieczność jego periodyzacji. Zmiany społeczne, kulturowe, gospodarcze oraz polityczne jakie rozpoczęły się na Tajwanie po przejściu władzy przez Chiny kontynentalne w 1945 roku stanowiły zainicjowały zmiany w obszarze prowadzonej polityki edukacyjnej. Przeobrażenia mające miejsce w systemie społecznym oddziaływały na kształtowanie kierunków polityki edukacyjnej. Transformacje gospodarcze i polityczne stawiały przed edukacją nowe cele i priorytety edukacyjne. Zmiana społeczna stanowiła więc tło oraz wymóg uformowania się nowych wyzwań w obszarze edukacji, mogących oddziaływać na jej przemiany.

Okres między 1945 a 2019 rokiem stanowił długie ramy czasowe, podczas których w polityce edukacyjnej Tajwanu zaszło wiele przemian. W 1945 roku po pięćdziesięcioletnich rządach japońskich władzę przejęli Chińczycy. W 1949 roku na terenie Tajwanu wprowadzony został stan wojenny, a w grudniu tego samego roku nacjonalistyczny rząd Kuomintangu (KMT) przegrał wojnę domową w Chinach

⁵⁷ M. Krajewski, *O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego. Uwagi podstawowe*, Uniwersytet Śląski, Gliwice 2010, s. 59.

⁵⁸ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003, s. 243; A. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań...*, op. cit., s. 206-210.

⁵⁹ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych...*, op. cit., s. 100-101.

⁶⁰ B. Berelson, *Content analysis in Communication Research*, The Free Press, New York 1952 za: Ibidem, s. 100.

kontynentalnych i przeniósł się na Tajwan, w celu przegrupowania oddziałów i stworzenia planu odzyskania władzy na kontynencie. Stan wojenny trwał przez prawie czterdzieści lat, podczas których sprawowane były autorytarne rządy. Zmiana nastąpiła wraz ze zniesieniem stanu wojennego w 1987 roku i wprowadzeniem stopniowej liberalizacji politycznej oraz edukacyjnej. Od tego roku następował proces stopniowej demokratyzacji, obejmujący wszelkie dziedziny życia.

Ze względu na brak istnienia jednakowego i pełnego podziału na okresy w literaturze naukowej, na potrzeby niniejszych badań stworzony został osobny podział, którego podstawą wyodrębnienia odpowiednich okresów polityki edukacyjnej Tajwanu były zmiany historyczno-polityczne oddziałujące na funkcjonowanie całej edukacji. Przyjęto następujący podział (Tab. 2).

Tabela 2. Podział polityki edukacyjnej Tajwanu na okresy

Okres	Cechy
Kształtowanie instytucjonalnych podstaw edukacji – wpływ obcych mocarstw (CXXIX w. p.n.e.-1945)	faza ta wiąże się z odkryciem oraz tworzeniem podstaw edukacji w okresie jego kolonizacji przez Holendrów, Hiszpanów, ród Cheng, dynastię Qing oraz Japończyków
Polityka edukacyjna okresu autorytarneho (1945-1987)	jest to okres od przejścia władzy na Tajwanie przez nacjonalistyczny rząd KMT, podczas którego polityka edukacyjna była pod ścisłą kontrolą państwową do czasu zniesienia wprowadzonego stanu wojennego
Polityka edukacyjna okresu przejściowego (1988-2003)	stanowi to okres po zniesieniu stanu wojennego i rozpoczęcia stopniowej demokratyzacji życia politycznego oraz liberalizacji, w tym edukacji i kreowania tajwańskiej tożsamości narodowej oraz czas dużych reform edukacyjnych, których realizacja przewidziana została na 2003 rok, co wyznacza zakończenie tej fazy
Polityka edukacyjna Tajwanu po 2004 roku (2004-2019)	ostatnie ramy czasowe wynikają z rozpoczęcia wprowadzania kolejnego etapu zmian edukacyjnych, odpowiadających na nowe potrzeby zmieniającego się społeczeństwa, które w tym okresie dalej zmierzało w kierunku tajwanizacji jak i globalizacji (w tym zwiększeniu jakości kształcenia oraz konkurencyjności międzynarodowej). Przykładem nowego kierunku zmian edukacyjnych było zintegrowanie edukacji moralnej z nauką o społeczeństwie, przedmiotu, który dotychczasowo stanowił istotny element programu nauczania i prowadzony był oddzielnie

7. Dobór źródeł

Poznanie i analiza zmian dokonujących się w polityce edukacyjnej Tajwanu wymaga wykorzystania stosownych źródeł, umożliwiających zrealizowanie badań. Ważnym zadaniem jest wyeksponowanie podstawowych pozycji literatury naukowej oraz źródeł, w których wyłonić można niezbędne fakty jako podstawę opisu polityki edukacyjnej Tajwanu oraz

ułatwiającej połączenie problemu z innymi równorzędnymi czy też istotniejszymi tematami, ważnymi dla prawidłowego ułożenia przedmiotu dociekań badawczych na tle omówionych już w publikacjach zagadnień.

Polityka edukacyjna nie jest obszarem analizowanym powszechnie przez naukowców, a wiedza na temat Tajwanu jest opracowana na gruncie polskim głównie ekonomii i finansach oraz w naukach o polityce i administracji. Podstawą badań w rozprawie dotyczącej polityki edukacyjnej Tajwanu stanowi przede wszystkim literatura anglojęzyczna, w której dostępne są liczne dokumenty ministerialne. Wiąże się to z fragmentaryczną i ubogą literaturą polskojęzyczną oraz brakiem spójnych opracowań w zakresie kwestii edukacyjnych na Tajwanie. Z tego względu w podjętym badaniu naukowym podstawę stanowią źródła anglojęzyczne, w których zagadnienia dotyczące polityki edukacyjnej Tajwanu są mocno ugruntowane i podejmowane przez badaczy Tajwanu i innych ekspertów Azji Południowo-Wschodniej, czy krajów anglosaskich. Literatura polskojęzyczna została wykorzystana w opracowaniu założeń metodologicznych oraz części teoretycznej badań.

W badaniach użyte zostały następujące źródła związane z przedmiotem badań:

- najważniejsze akty prawne, w tym: konstytucja, ustawy, uchwały oraz rozporządzenia Ministerstwa, na podstawie których wprowadzane są zmiany edukacyjne,
- dokumenty i sprawozdania z działalności Ministerstwa Edukacji, w tym, opracowania ministerstwa dotyczące stanu realizacji poszczególnych obszarów edukacji i osiągnięć edukacyjnych, a także stawiane przez Ministerstwo Edukacyjne cele i wydawane białe księgi,
- raporty oświatowe, wydawane przez różne podmioty
- dokumenty związane z programem nauczania, w tym standardy i wytyczne oraz programy nauczania obowiązujące na poszczególnych szczeblach edukacji,
- literatura pedagogiczna oraz piśmiennictwo naukowe, dotyczące polityki edukacyjnej Tajwanu, w tym historii i przemian prowadzących do współczesnego stanu, oraz planowanych reform celem dalszego doskonalenia. W tej grupie źródłem poznania są m. in.: raporty z badań międzynarodowych jak PISA, PIRLS i TIMSS; artykuły i publikacje opracowane przez centra edukacyjne oraz opublikowane w czasopismach podejmujących problematykę edukacji.

W badaniu przy użyciu technik badawczych wykorzystano źródła przedstawione w tabeli (Tab. 3), które zostały odpowiednio przypisane problemom szczegółowym.

Tabela 3. Literatura przedmiotu i źródła wykorzystane w pracy naukowej

<p>1.1. Jakie okresy i etapy kształtowania polityki edukacyjnej możemy wyróżnić na Tajwanie?</p>	<p>- najważniejsze akty prawne, w tym.: konstytucja, ustawy, uchwały oraz rozporządzenia, np.: <i>Organization Act of the Ministry of Education</i> (1928), <i>Senior High School Education Act</i> (2013), <i>Primary and Junior High School Act</i> (1979) i inne</p> <p>- raporty oświatowe, np.: <i>Education in Taiwan</i> (wydawane od 2004), czy <i>Education in Taiwan. Formosa</i> (1956) i inne</p> <p>- literatura pedagogiczna i piśmiennictwo naukowe, dotyczące historii i rozwoju Tajwanu, w tym polityki edukacyjnej np.: J. F. Copper, <i>Taiwan. Nation-State or Province?</i> (2003), S.-K. Yang, J.-L. Huang (red.), <i>Teacher Education in Taiwan. State control vs marketization</i> (2016) czy C. P. Chou, G. Ching <i>Taiwan Education at the Crossroad. When Globalization Meets Localization</i> (2012) i inne</p>
<p>1.2. Jakie procesy stabilizujące wewnętrzne i zewnętrzne kształtowały politykę edukacyjną Tajwanu?</p>	<p>- literatura pedagogiczna i piśmiennictwo naukowe, związane z kwestiami historycznymi, filozoficznymi, politycznymi, społecznymi, kulturowymi i ekonomicznymi, jakie zaszły na Tajwanie, np.: R. Sławiński, <i>Historia Chin i Tajwanu</i> (2001) i <i>Historia Tajwanu</i> (2002) czy J. F. Copper, <i>Taiwan. Nation-State or Province?</i> (2003) i inne</p>
<p>1.3. Jakie procesy dezintegrujące wewnętrzne i zewnętrzne kształtowały politykę edukacyjną Tajwanu?</p>	<p>- literatura pedagogiczna i piśmiennictwo naukowe, związane z kwestiami historycznymi, filozoficznymi, politycznymi, społecznymi, kulturowymi i ekonomicznymi, jakie zaszły na Tajwanie, np.: R. Sławiński, <i>Historia Chin i Tajwanu</i> (2001) i K. Gawlikowski (red.), <i>Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Przemiany polityczne i społeczne. Studia i szkice</i> (2002) czy C. Hughes, <i>Taiwan and Chinese nationalism. National identity and status in international society</i> (1997) i inne</p>
<p>2.1. Jakie zmiany organizacji i struktury systemu edukacyjnego Tajwanu miały wzmacniać proces interwencji politycznych w obszarze edukacji?</p>	<p>- najważniejsze akty prawne, w tym.: konstytucja, ustawy, uchwały oraz rozporządzenia, np.: <i>University Act</i> (1928), <i>Special Education Act</i> (1984), <i>Enforcement Rules of the University Act</i> (1994) i inne</p> <p>- dokumenty, sprawozdania, cele i wydawane przez Ministerstwo Edukacji białe księgi np.: <i>White Paper on Education</i> (2012), <i>White Paper on International Education for Primary and Secondary Schools</i> (2012) czy <i>Ministry of Education Objectives</i> (wydawane corocznie) i inne</p> <p>- raporty oświatowe, np.: <i>Education in Taiwan</i> (wydawane od 2004) czy <i>Education in Taiwan. Formosa</i> (1956) i inne</p> <p>- literatura pedagogiczna, dotycząca polityki edukacyjnej Tajwanu, np.: S.-K. Yang, J.-L. Huang (red.), <i>Teacher Education in Taiwan. State control vs marketization</i> (2016) czy C. P. Chou, G. Ching <i>Taiwan Education at the Crossroad. When Globalization Meets Localization</i> (2012), K.-H. Kwok, <i>When Education Meets Politics in Taiwan: A Game Theory Perspective (1994–2016)</i> (2016) i inne</p>
<p>2.2. Jak zmiany w polityce edukacyjnej Tajwanu odzwierciedlone zostały w tajwańskich programach nauczania?</p>	<p>- najważniejsze akty prawne, w tym: konstytucja, ustawy, uchwały oraz rozporządzenia, np.: <i>Organization Act of the Ministry of Education</i> (1948), <i>Senior High School Education Act</i> (2013), <i>Primary and Junior High School Act</i> (1979) i inne</p> <p>- dokumenty, sprawozdania, cele i wydawane przez Ministerstwo Edukacji białe księgi np.: <i>White Paper towards a Learning Society</i> (1998), <i>White Paper on Gender Equity Education</i> (2012) czy <i>Ministry of Education Objectives</i> (wydawane corocznie) i inne</p> <p>- raporty oświatowe, np. <i>Education in Taiwan</i> (wydawane od 2004) czy <i>Education in Taiwan. Formosa</i> (1956) i inne</p>

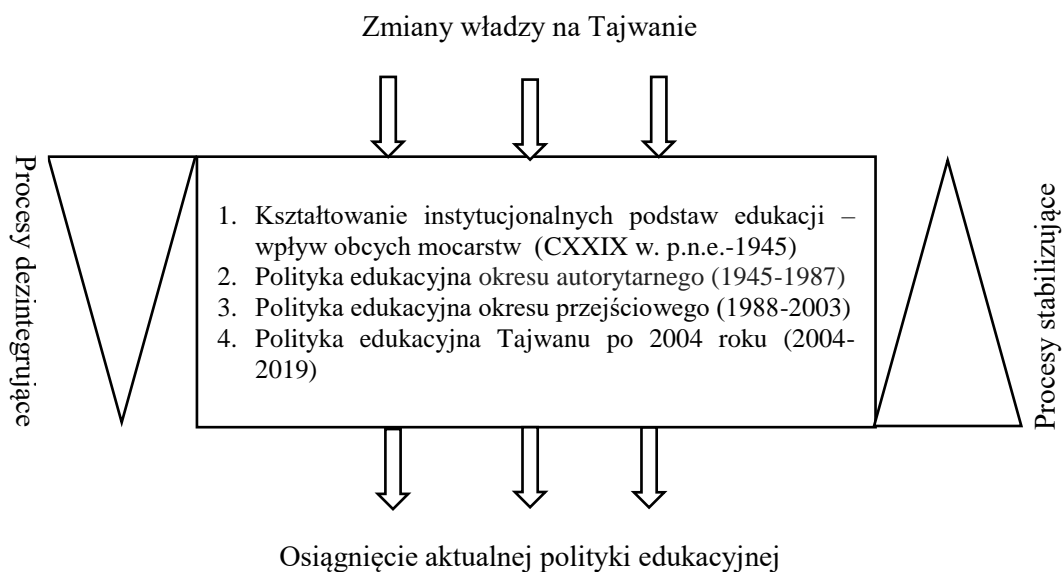
	<ul style="list-style-type: none"> - dokumenty związane z programem nauczania, w tym standardy i wytyczne, np.: <i>General Guidelines of Grade 1-9 Curriculum of Elementary and Junior High School Education</i> (2005), <i>Curriculum Guidelines of 12-Year Basic Education. General Guidelines</i> (2014) i inne - literatura pedagogiczna, dotycząca polityki edukacyjnej Tajwanu, np.: C. P. Chou, G. Ching <i>Taiwan Education at the Crossroad. When Globalization Meets Localization</i> czy K.-H. Kwok, <i>When Education Meets Politics in Taiwan: A Game Theory Perspective (1994–2016)</i> (2016) i inne
2.3. Jakie zmiany w polityce edukacyjnej odzwierciedlone zostały w strategii kształcenia nauczycieli i wizji zawodu nauczycielskiego?	<ul style="list-style-type: none"> - najważniejsze akty prawne, w tym: konstytucja, ustawy, uchwały oraz rozporządzenia, np.: <i>Teacher Education Act</i> (1994) czy <i>Teachers' Act</i> (1995) i inne - dokumenty, sprawozdania, cele i wydawane przez Ministerstwo Edukacji w tym białe księgi np.: <i>White Paper on Teacher Education</i> (2012) i inne - raporty oświatowe, np.: <i>Education in Taiwan</i> (wydawane od 2004) czy <i>Education in Taiwan. Formosa</i> (1956) i inne - literatura pedagogiczna, dotycząca polityki edukacyjnej Tajwanu, np.: S.-K. Yang, J.-L. Huang (red.), <i>Teacher Education in Taiwan. State control vs marketization</i> (2016) czy C. P. Chou, G. Ching <i>Taiwan Education at the Crossroad. When Globalization Meets Localization</i> (2012) i inne

Źródło: Opracowanie na podstawie: J. W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 60-62.

IV. Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone analizy polityki edukacyjnej Tajwanu zwracają uwagę na procesy zmian. W wyjaśnieniu tego fenomenu przyjęto teorię zmiany społecznej Talcotta Parsonsa, postrzegającej społeczeństwo jako systemu wspólnych koneksji i korelacji, funkcjonujących w ramach konkretnego systemu, dążącego do osiągnięcia równowagi. Teoria ta porządkuje przeprowadzone badania i ma odzwierciedlenie w przyjętym modelu badań polityki edukacyjnej Tajwanu. Analiza zmian polityki edukacyjnej Tajwanu zwraca uwagę na przyjęte w analizie cztery okresy: kształtowanie instytucjonalnych podstaw edukacji – wpływ obcych mocarstw; politykę edukacyjną okresu autorytarnego; politykę edukacyjną okresu przejściowego oraz politykę edukacyjną Tajwanu po 2004 roku. Ze względu na kolejność ich występowania oraz cechy charakterystyczne, odpowiadają kolejno czterem mechanizmom ewolucji wskazanych przez Parsonsa. Przejście z jednego okresu do kolejnego wiąże się z osłabieniem lub zaburzeniem dotychczasowej równowagi przez pojawienie się czynnika zmiany. Proces zmiany na różnych jego etapach może wskazywać na przewagę procesów blokujących (dezintegrujących) lub wspierających (stabilizujących) osiągnięcie nowej równowagi (Schemat 2).

Schemat 2. Model badań polityki edukacyjnej Tajwanu

W okresie kształtowania instytucjonalnych podstaw edukacji – wpływ obcych mocarstw (CXXIX w. p.n.e.-1945) polityka edukacyjna odpowiada przyjętej w modelu kategorii różnicowania, która przejawiała się na Tajwanie poprzez tworzenie podstaw systemu edukacyjnego, stanowiącego fundament tajwańskiej edukacji, w tym ustanowieniu pierwszych szkół na Tajwanie, wprowadzeniu obowiązkowej edukacji, programu nauczania oraz systemów kształcenia nauczycieli.

W okresie autorytarnym (1945-1987) realizowana polityka edukacyjna wykazuje cechy doskonalenia adaptacyjnego, co na Tajwanie przejawiało się poprzez zaadoptowanie przez autorytarny rząd KMT istniejących struktur edukacyjnych do realizacji własnych celów politycznych. Narzucone zostało podejście sinocentryczne, z którego wynikała chińska tożsamość. Ujęcie to przejawiało się wprowadzeniem stanu wojennego, ograniczeniem swobód obywatelskich; prowadzoną polityką językową, w ramach której funkcjonował jeden język narodowy (chiński); scentralizowaną polityką nad programami nauczania, w ramach której istniały ściśle określone wytyczne, od których nie było odstępstw; ustanawiając jedną instytucję, która tworzyła podręczniki szkolne pod ścisłą kontrolą ministerstwa i kontrolą nad kształceniem nauczycieli, które odbywało się wyłącznie w państwowych placówkach przyjmujących ściśle wyselekcjonowanych kandydatów.

W okresie przejściowym (1988-2003) polityka edukacyjna odpowiada przyjętemu w modelu etapie inkluzji, gdzie inicjowane były zmiany w dotychczasowej autorytarnej polityce edukacyjnej. Zmiany następowały w wyniku niezadowolenia społeczeństwa. Polityka

przejawiała się w nadawaniu pewnych swobód. Poprzez zniesienie stanu wojennego oraz łagodzenie napięć autorytarny rząd szedł na ustępstwa i zezwolił na wprowadzeniu w treści nauczania zagadnień dotyczących tajwańskiej kultury, języków, historii; ustanowieniu możliwości tworzenia prywatnych instytucji kształcących nauczycieli oraz wdrożeniu pluralizacji w obszarze publikowania podręczników szkolnych przez niepaństwowe podmioty. Zmiany w polityce edukacyjnej miały swoje odzwierciedlenie w planach reformy edukacji, obejmującej swym zasięgiem proces tajwanizacji i globalizacji.

W okresie po 2004 roku (2004-2019) polityka edukacyjna wykazuje cechy uogólnienia wartości, które na Tajwanie przejawiały się poprzez podtrzymanie orientacji na demokratyzację i decentralizację kierunku rozwoju polityki edukacyjnej. Wprowadzenie w życie reformy edukacji, której założenia zorientowane były na postrzeganie szkoły jako jednostki zmiany, budowanie jakości poprzez dialog społeczny i współpracę różnych organizacji i interesariuszy, co prowadzi do współtworzenia edukacji przez społeczeństwo. W polityce edukacyjnej dalej propagowany był zarówno proces lokalizacji, w ramach którego władze państwowe podejmowały działania ukierunkowane na rozwój rdzennych kultur, języków i historii oraz ochrony praw mniejszości jak i globalizacji, z którą wiązało się podnoszenie jakości kształcenia, konkurencyjności międzynarodowej oraz promowania w polityce językowej nauki języka angielskiego.

Analizując przemiany występujące w czterech okresach polityki edukacyjnej Tajwanu wyróżnić można następujące procesy i zjawiska mające wymiar stabilizujący czy też dezintegrujący (Tab. 4):

- konfucjanizm, czynnik zawsze stabilizujący, będący głęboko zakorzenionym elementem tajwańskiej kultury (cywilizacji chińskiej),
- tajwanizację, koncentrującą się na odkrywaniu lokalnych kultur, języków i historii samego Tajwanu, jako niezależnego od Chin podmiotu. W okresie autorytarnym była ona dezintegrująca, ze względu na sprzeczność w celami polityki wewnętrznej, później stabilizująca i będąca elementem polityki wewnętrznej,
- demokratyzację życia zarówno politycznego jak i społecznego, prowadzącą do zmiany sprawowania rządów. W okresie autorytarnym destabilizująca, ze względu na podważanie prowadzonej polityki wewnętrznej, zaś w kolejnych okresach rozwoju politycznego stabilizująca, stanowiąca już filar polityki wewnętrznej,

- globalizację i jej wymiar kulturowy związany z wielokulturowością i międzynarodową świadomością. W okresie przejściowym wpływy te rywalizowały z tajwanizacją, później wraz z wymiarem politycznym i gospodarczym stały się stabilizujące,
- politykę zagraniczną, integrującą przed 1971 rokiem, ze względu na uznawanie władz Tajwanu na świecie, a po 1971 roku dezintegrującą ze względu na utratę uznawalności międzynarodowej
- politykę wewnętrzną, związaną z zachowaniem władzy na Tajwanie oraz uwzględniającą wrogie relacje z Chinami, jako czynnik stabilizujący,
- rozwój gospodarczy, stanowiący o uczestnictwie Tajwanu w rynku światowym, współpracy z innymi państwami (w tym zachodnimi) oraz ich wartościami, stabilizujący.

Tabela 4. Procesy dezintegrujące i stabilizujące w czterech okresach polityki edukacyjnej Tajwanu

Okres	Procesy dezintegrujące (dynamizujące)	Procesy stabilizujące (dążące do osiągnięcia statusu quo)
Kształtowanie instytucjonalnych podstaw edukacji – wpływ obcych mocarstw (CXXIX w. p.n.e.-1945)	polityka zagraniczna, związana z zaangażowaniem licznych państw na Tajwanie oraz ich oddziaływań	konfucjanizm, polityka wewnętrzna zorientowana na rozwój gospodarczy
Polityka edukacyjna okresu autorytarnego (1945-1987)	polityka zagraniczna od 1971 roku, związana z utratą uznawalności międzynarodowej Tajwanu, tajwanizacja, demokratyzacja	konfucjanizm, polityka zagraniczna do 1971 roku, uznająca odrębność polityczną Tajwanu, autorytarna polityka wewnętrzna, orientacja na rozwój gospodarczy
Polityka edukacyjna okresu przejściowego (1988-2003)	polityka zagraniczna, związana z brakiem uznawalności międzynarodowej Tajwanu, globalizacja w wymiarze kulturowym, będąca w opozycji z tajwanizacją i konkurująca z nią o wpływy na Tajwanie	konfucjanizm, globalizacja, w wymiarze politycznym i gospodarczym, związane z polityką wewnętrzną, zmierzająca w kierunku demokratyzacji oraz orientacji na rozwój gospodarczy, tajwanizacja
Polityka edukacyjna Tajwanu po 2004 roku (2004-2019)	polityka zagraniczna, związana z brakiem uznawalności międzynarodowej Tajwanu	konfucjanizm, globalizacja związana z ujednoczeniem gospodarczym i politycznym, a także rozwojem kulturowym, polityka wewnętrzna zorientowana na dalszą demokratyzację, orientacja na rozwój gospodarczy, tajwanizacja

Źródło: opracowanie własne.

V. Bibliografia

- Aguilar E., *The Art of Coaching: Effective Strategies for School Transformation*, Jossey Bass, San Francisco 2013.
- Bereday G. Z. F., *Comparative Method in Education*, Holt, Rinehart and Winston Inc., New York NY 1964.
- Blankstein A. M., *Failure Is Not an Option: 6 Principles That Advance Student Achievement in Highly Effective Schools*, Corwin Press, Thousand Oaks 2012.
- Boroń A., *Edukacja przedszkolna w Japonii – kontekst kulturowy*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2011, nr 1 (13).
- Calman R. C., *Exploring the Underlying Traits of High-Performing Schools*, Queen's Printer for Ontario, Toronto 2010.
- Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html> [dostęp:22.04.2017].
- Council for Economic Planning and Development, Executive Yuan, Economic Development, R.O.C. (Taiwan), Council for Economic Planning and Development, Taipei, R.O.C. (Taiwan), Taipei 2010.
- Creswell J. W., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Cukiernik T., *Azjatyckie tygrysy*, <http://tomaszcukiernik.pl/artykuly/artykulywolnorynkowe/azjatyckie-tygrysy/> [dostęp: 22.04.2017].
- Encyklopedia PWN, *azjatyckie tygrysy*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/azjatyckie-tygrysy;3872880.html> [10.03.2020].
- Encyklopedia PWN, *Tajwan*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Tajwan;4169159.html> [dostęp: 10.02.2019].
- Fullan M., *Choosing the wrong drivers for whole system reform*, “Centre for Strategic Education”, Seminar Series Paper, 2011, nr 204.
- Gmerek T., *Badania edukacji z perspektywy pedagogiki porównawczej – kilka uwag teoretycznych*, „Jakościowe badania pedagogiczne” 2016, nr 1 (1), s. 15-35.
- Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001.
- Grzywna P., Lustig J., Mitręga M., Stępień-Lampa N., Zasępa B., *Wybrane problemy polityki społecznej*, Towarzystwo Inicjatyw Naukowych, Katowice 2016.

- Hans N, *Comparative Education: A Study of Educational Factors and Traditions*, Routledge & K. Paul, 1958.
- IBE, *Międzynarodowe Badanie Postępów Biegłości w Czytaniu (PIRLS)*, <http://www.ibe.edu.pl/pl/projekty-miedzynarodowe/pirls-2016> [dostęp: 22.04.2017].
- IBE, *Międzynarodowe Badanie Wyników Nauczania Matematyki i Nauk Przyrodniczych (TIMSS)*, <http://www.ibe.edu.pl/pl/projekty-miedzynarodowe/timss-2015> [dostęp: 22.04.2017].
- IBE, *Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (PISA)*, <http://www.ibe.edu.pl/pl/projektymiedzynarodowe/pisa> [dostęp: 22.04.2017].
- Interbrand, *Best Taiwan Global Brands 2019*, <https://www.interbrand.com/newsroom/2019-best-taiwan-global-brands-revealed-brands-health-technology-see-strong-growth/> [dostęp: 16.10.2020].
- Kandel I., *Comparative Education*, Houghton Mifflin Company, Boston, MA 1933.
- Konstytucja dla nauki, *Zależności między nową klasyfikacją dziedzin i dyscyplin a wcześniej obowiązującym wykazem i systematyką OECD*, <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2018/09/nowy-podzia-dyscyplin-tabela.pdf> [dostęp: 15.03.2020].
- Krajewski M., *O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego. Uwagi podstawowe*, Uniwersytet Śląski, Gliwice 2010.
- Krüger H. H., *Metody badań w pedagogice*, GWP, Gdańsk 2007.
- Kubinowski D., *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia, metodyka, ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Lezotte L. W., McKee Snyder K., *What Effective Schools Do - Build and sustain an ideal school culture*, Solution Tree, Bloomington 2010.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
- Łukasiewicz P., *Republika Chińska na Tajwanie – pytanie o status prawnomiędzynarodowy*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2016, nr 10, s. 168-177.
- Martin M. O., Mullis I. V. S., Gonzalez E. J., Chrostowski S. J., *TIMSS 2003 International Science Report*, TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College, Boston 2004
https://timss.bc.edu/PDF/t03_download/T03INTLSCIRPT.pdf [dostęp: 22.04.2017].
- Maszke A. W., *Metody i technik badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

- Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2015/2016*, Minister of Education, Taipei 2015.
- Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2015/2016*, Minister of Education, Taipei 2015.
- Ministry of Education Republic of China, *Education in Taiwan 2018/2019*, Minister of Education, Taipei 2018.
- Ministry of Education, *Education in Taiwan 2010/2011*, Minister of Education, Taipei 2010.
- Ministry of Education, *Education in Taiwan 2011/2012*, Minister of Education, Taipei 2011.
- Ministry of Education, *Education in Taiwan 2011/2012*, Minister of Education, Taipei 2011.
- Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan), *Diplomatic Allies*, <https://www.mofa.gov.tw/en/AlliesIndex.aspx?n=DF6F8F246049F8D6&sms=A76B7230ADF29736> [dostęp: 10.10.2020].
- Mourshed M., Chijioke C., Barber M., *How the world's most improved school systems keep getting better*, McKinsey & Company, London 2010.
- Mugo P., Wolhuter C. C., *Definition and Purpose of Comparative Education*, [w:] *A Student's Textbook in Comparative Education*, C. C. Wolhuter, I. Kamere, K. Biraimah (red.), Platinum Press, Potchefstroom 2013, s. 1-21.
- Mullis V.S., Martin M. O., Foy P., Drucker K. T., *PIRLS 2011 International Results in Reading*, TIMSS&PIRLS International Study Center Lynch School of Education, Boston College Chestnut Hill, MA 2012.
- National Center for Education Statistics, TIMSS 2003 Tables, <https://nces.ed.gov/timss/TIMSS03Tables.asp?Quest=1&Figure=2> [dostęp: 19.04.2017].
- National Center for Education Statistics, TIMSS 2003 Tables, <https://nces.ed.gov/timss/timss03tables.asp?figure=6&Quest=6> [dostęp: 19.04.2017].
- Nowosad I., Błaszczuk M., *Kształtowanie tajwańskiej tożsamości narodowej w polityce edukacyjnej Tajwanu*, „Edukacja Międzykulturowa” 2020, nr 1 (20), s. 98-112.
- Nowosad I., *Kultura szkoły w rozwoju szkoły*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019.
- Nowosad I., *Nauczyciel - wychowawca czasu polskich przełomów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001.
- Nowosad I., *Perspektywy rozwoju szkoły. Szkice z teorii szkoły*, IBE, Warszawa 2003.
- Nowosad I., *Procesy demokratyzacji i tajwanizacji. O roli edukacji w kształtowaniu tajwańskiej tożsamości narodowej*, „Teorii Wychowania” 2018, t. IX, nr 1 (22), s. 165-188.

- Nowosad I., *Rozwój i główne nurty badań efektywności szkoły*, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 46, s. 125-152.
- Nowosad I., *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania demokratyzacji edukacji na Tajwanie*, „Kultura-Społeczeństwo-Edukacja” 2018, nr 2 (14), s. 137-154.
- Nowosad I., *Uwarunkowania rozwoju szkoły*, [w:] *Z myślą o przyszłości*, J. M. Madaliński-Michalak, N. Pitula (red.), Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018, s. 541-565.
- OECD, *PISA 2018 Results. Combined Executive Summaries Volume I, II & III*, 2019.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
- Pachociński R., *Pedagogika porównawcza*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.
- Paluch A. K., *Konflikt, modernizacja i zmiana społeczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Parsons T., *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 1966.
- Parsons T., *The System of Modern Societies*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1971.
- Pęcherski M., *Pedagogika Porównawcza*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykała (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 560-565.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 46.
- Potulicka E., *Dwa paradygmaty myślenia o edukacji i jej reformach: pedagogiczny i globalny-neoliberalny*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019.
- Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1981.
- Rowiński J., Jakóbiec W., *System konstytucyjny i przedstawicielski Tajwanu*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2015.
- Sadler M., *Study of Foreign Systems of Education*, Surrey Advertiser office, Guildford, 1900.
- Schleicher A., *Edukacja światowej klasy. Jak kształtować systemy szkolne na miarę XXI wieku*, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 2019.
- Siccone F., *Essential Skills for Effective School Leadership*, Pearson, San Francisco 2012.
- Śliwerski B., *Edukacja (w) polityce. Polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.
- Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Impuls, Kraków 2004.
- Sobol E. (red.), *Słownik wyrazów obcych pwn*, PWN, Warszawa 2002.

- Sokolnicki J., *Neo-liberalne reformy szkolnictwa wyższego na Tajwanie– w kleszczach*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2016, nr 4 (242), s. 137-155.
- Szczęsny W., *Metodyka badań pedagogicznych i pisanie prac dyplomowanych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008.
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
- Turlejska B., *Monografia pedagogiczna i studium przypadku*, [w]: *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, S. Palka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998, s. 75-87.

Maja Błaszczuk